

ד"ר איריס גלילי,
מסלול הגיל הרך, האקדמית
חמדת. דוא"ל:
irisgalili@hemdat.ac.il

ד"ר נאוה דקל,
מכון כרם, המכללה
האקדמית לחינוך ע"ש דוד
ילין. דוא"ל:
nava.dekel@mail.huji.ac.il

ד"ר ריקי גלזנר,
ייעוץ חינוכי, שאגן –
המכללה האקדמית הדתית
לחינוך. דוא"ל:
riki.glazner@gmail.com

אורית ויזל,
מפתחת תוכניות חשיבה
לגיל הרך ומנחת הורים.
דוא"ל:
shtooltz@walla.co.il

ד"ר דליה מצר,
המחלקה לחינוך, המכללה
האקדמית לחינוך אחוה.
דוא"ל:
metzer.dalia@gmail.com

לציטוט (מדעי החברה) – גלילי,
א', דקל, נ', גלזנר, ר', ויזל, א'
ומצר, ד' (תשפ"ד). בין הורות
להוראה: האישי והמקצועי
בקרוב מחנכים ומחנכות
חמדעת, יז.

מילות מפתח:
הורות, הוראה, מרחב ביתי,
מרחב ציבורי

בין הורות להוראה: האישי והמקצועי בקרב מחנכים ומחנכות

איריס גלילי, נאוה דקל, ריקי גלזנר, אורית ויזל ודליה מצר

תקציר

המאמר מציג מחקר איכותני שערכו חברות צוות החשיבה "הורות והוראה", שהוקם בחסות מכון מופ"ת, בקרב מורים וגננות בשאלת הקשר בין היותם הורים לבין מקצוע ההוראה. מטרת המחקר הייתה לבחון את הקשר בין האישי למקצועי ואת החיבור בין הספרה הביתית לספרה הבית ספרית בקרב גננות, מורות ומורים שהם גם הורים. במסגרת המחקר חברות צוות "הורות והוראה" ראינו עשרים גננות, מורות ומורים שהם הורים לילדים עד גיל עשר. הראיונות, שהיו חצי-מובנים, חשפו שלוש תמות: השפעת ההורות על מקצוע ההוראה כפי שהוא נתפס ומיושם בעיניהם; השפעת ההוראה על תפקידם ההורי; האופן שבו משפיעה ההורות על הקשר שלהם עם הורי תלמידיהם. מכיוון שמרבית הראיונות נערכו במהלך משבר הקורונה, השאלות התייחסו הן לימי שגרה והן לימי המשבר ולהוראה מהבית. עובדה זו אפשרה לחוקרות לעמוד על הדילמה הרגשית הטמונה בכפל התפקידים הן בשגרה והן בימי המשבר, וללמוד על הדרכים השונות שבהן נשות ואנשי החינוך שהם גם הורים מתמודדים עם עולמם הפרטי והציבורי. על רקע זה הועלתה על ידי הנחקרים תמה רביעית העוסקת בתקופת הקורונה, שבה נוצרה מציאות שטשטשה את ההפרדה הקיימת בשגרה בין המרחב הפרטי למרחב הציבורי. מתוך המחקר עולה כי ההורות של אנשי ונשות חינוך הרחיבה את המודעות והרגישות שלהם כלפי תלמידיהם והוריהם. כמו כן, בה בעת התפתחה אצלם מסוגלות לקשר טוב יותר עם ילדיהם ועם הדמויות המחנכות שלהם. המחקר מחזק את הטענה בדבר חשיבותו של הקשר בין האישי למקצועי וכי השילוב בין הזירה הפרטית לציבורית עושה את בית הספר זירה מוכרת יותר עבור המורים והמורות ונוטע בהם תחושת ביטחון. רבים מהמרואיינים למחקר ציינו כי לא חשבו לפני השיחה עם חברות הצוות על שאלת השפעת הגומלין שיש להורות ולהוראה או לא העמיקו בשאלה זו. מדבריהם עולה כי העמקת המודעות להיבטים העולים מתוך המחקר היא נדבך משמעותי התורם למעשה החינוכי בספרה הציבורית והפרטית. משום כך, לדעת חברות הצוות חשוב שמוסדות להכשרת מורים והשתלמויות לאנשי חינוך יעסקו בנושא.

מבוא

יהודית הררי, מהמחנכות העבריות הראשונות בארץ ישראל, מספרת באוטוביוגרפיה שלה, "בין הכרמים", על האופן שבו התנגשה הקריירה הציבורית שלה כמורה בגימנסיה הרצליה בייעוד שלה כאם. בשנים אלו שררה התפיסה כי אימא לילדים אינה יכולה להתפנות גם למקצוע ההוראה, ומשום כך הררי, כמו גם נשות חינוך אחרות, נאלצה להתפטר. בספרה היא מביעה את מחאתה על כך שהנישואים והלידה מחייבים את האישה לשנות את אורח חייה ולשעבדה לבית (הררי, תש"ז), הררי נלחמה על זכותה לחזור לעבודתה והצליחה לאחר זמן מה לחזור לגימנסיה. מגבלה זו הוסרה אומנם, אולם הכפילות שבתפקידי ההורה, אישה או גבר, וההוראה בעינה עומדת. עובדה זו מעלה שאלות בנוגע להשפעה ההדדית בין שני התפקידים ולהשלכות שיש לחוויית ההורות על עמדותיהם החינוכיות של מורים וגננות ולהשפעת המקצוע על תפקודם כהורים.

מאמר זה מציג מחקר איכותני שערכו חברות צוות החשיבה "הורות והוראה" שהוקם בחסות מכון מופ"ת, בקרב מורים וגננות בשאלת הקשר בין היותם הורים לבין מקצוע ההוראה. מטרת צוות החשיבה הייתה לחקור את הקשר בין האישי למקצועי ואת החיבור בין הספרה הביתית לספרה הבית ספרית בקרב גננות, מורות ומורים, שהם גם הורים. השאלה שעמדה מאחורי הקמת הצוות ועריכת המחקר הייתה האם וכיצד ההורות של אנשי ונשות חינוך משפיעה על עבודתם המקצועית ומה חשיבותה הן להבנת עולמם והן לתהליך ההדרכה וההכשרה שלהם.

חברות צוות "הורות והוראה" ראינו עשרים גננות, מורות ומורים שהם הורים לילדים עד גיל עשר. ניתוח הראיונות, שהיו חצי־מובנים, העלה בפנינו שלוש תמות: השפעת ההורות על מקצוע ההוראה כפי שהוא נתפס ומיושם בעיניהם; השפעת ההוראה על תפקידם ההורי; האופן שבו משפיעה ההורות על הקשר שלהם עם הורי תלמידיהם. מכיוון שמרבית הראיונות נערכו במהלך משבר הקורונה, השאלות התייחסו הן לימי שגרה והן לימי המשבר ולהוראה מהבית. עובדה זו אפשרה לחוקרות לעמוד על הדילמה הרגשית הטמונה בכפל התפקידים הן בשגרה והן בימי המשבר, וללמוד על הדרכים השונות שבהן נשות ואנשי החינוך שהם גם הורים מתמודדים עם עולמם הפרטי והציבורי. על רקע זה נוספה למחקר תמה רביעית העוסקת בתקופת הקורונה.

סקירת ספרות

מחקר זה בודק את הקשר המורכב שבין הוראה להורות. קשר זה נבדק בימי שגרה, ונוספה זויות ראייה ייחודית של "ימי הקורונה". אף ששאלת הקשר שבין הוראה להורות משמעותית להבנת המעשה החינוכי, הרי שעד העשורים האחרונים היו קיימים בנושא זה

מחקרים לא רבים, בארץ ובעולם.

הורות היא מהות רבת פנים. הפסיכולוגיה מתייחסת אליה בעיקר כאל תפקיד המקיים את מוסד המשפחה, ובייחוד את הסוציאליזציה של הילדים (כהן, 2007). אחד המאפיינים הבולטים של תפקיד זה הוא היותו מבוסס על קשר בין-אישי בעל אופי מיוחד באינטנסיביות שלו. המאפיינים של קשר זה הם מחויבות, אחריות וטיפול רגשי ומעשי, המחייבים השקעות מרובות שאינן מוגבלות בזמן ובמקום. לדבריה של כהן, במשפחה המודרנית קיימת ציפייה מן ההורים להיות מסוגלים לתפקד כבעלי קריירה לא רק נוסף על ההורות, אלא בו־זמנית עימה. היבטים רגשיים אלו הם מרכיב משמעותי גם בעולם החינוך. אנשי חינוך, פסיכולוגים וסוציולוגים מתייחסים למקומם המשמעותי של רגשות בחינוך. כך למשל נודינגס מדגישה את מקומן המרכזי של דאגה ואכפתיות בהוראה וביצירת קשר בין מורים לתלמידים (Noddings, 1992). מחקרים נוספים מדגישים אף הם את חשיבותם של רגשות כמו אמפתיה והכלה בקשר בין מורים לתלמידים, וטוענים כי על המורות והמורים להתייחס למשמעויות הרגשיות של האירועים המתרחשים בבית הספר ולנסות להכיל אותם (קניאל, 2013; רוזנטל, 2014).

"נפל התפקידים" של אנשי ונשות חינוך – גורם קונפליקט או יוצר איזונים?

בהבניית הזהות המקצועית שותפים תפיסת התפקיד המקצועי והקול האישי. תפיסת הזהות המקצועית מתרחשת, בין היתר, מתוך משא ומתן פנימי שהפרט מנהל בין חלקיו השונים (שץ-אופנהיימר, 2008). מחקרים מספר מתמקדים בשאלה איך מורים ומורות תופסים את ההורות שלהם ואת השפעתה על תפקידם. כך למשל תיארה הרצוג (2002) את מקצוע ההוראה כהרחבה של התחום הביתי לתחום הציבורי. לדבריה, הגבולות בין תחומים אלה נתונים במשא ומתן מתמיד. עם זאת, ההבחנה בין שני המרחבים ממשיכה להתקיים כתבנית חשיבה תרבותית דומיננטית. במאמרה "סיפורי מורים: האישי, המקצועי ומה שביניהם" טוענת אלבז-לוביש (2002) כי אף על פי שמחקרים מצביעים על חשיבות הקשר בין האישי למקצועי בקרב מורות, עדיין יש קושי במחיקת ההפרדה ביניהם. לדבריה, השאיפה של מורות לפרופסיונליות גורמת להן להפריד באופן ברור בין חיי המשפחה להוראה. עם זאת, הקשר בין האישי למקצועי מעסיק את המורות במיוחד לאור יחסי הקרבה שיש להן עם התלמידים.

שאפלי ובקר (Schaufeli & Bakker, 2004) השתמשו במושג "התפקיד הכפול" בנוגע ליחס שבין בית ועבודה ומצאו כי כדי שעובד יפתח מוטיבציה פנימית, חייב להיות איזון ביניהם. צינמון וריץ' (2005) מצאו שמורים רבים חוו רמה גבוהה של קונפליקט בית-עבודה, מכיוון

ששניהם היו חשובים בעיניהם. מחקרים שבחנו מתח הקשור לקונפליקט משפחה–עבודה הראו כי התערבות משפחתית בעבודה גורמת לחץ בתחום העבודה ולהשפעה שלילית בתחום המשפחתי (Byron, 2005).

במחקרים אחרים נמצא כי תפקיד האם ותפקיד המורה מזינים זה את זה ומחזקים את תחושת המסוגלות בכל אחד מהתפקידים (קס ופרידמן, 2005; קריספל, סימון ופריש, 2008). הבית האישי, הבית המקצועי והזיקות ביניהם כגורמים בפיתוח מסוגלות אישית ומקצועית בהוראה עומדים במרכז מחקר המשך של אפרת קס (2012). מתוך המחקר עולה כי מורות בעלות תחושת מסוגלות גבוהה, תופסות את בית הספר כמשפחה נוספת ומשליכות את אימהותן על עולמן המקצועי. קס גם מציינת כי השילוב בין הזירה הפרטית לציבורית עושה את בית הספר לזירה מוכרת יותר עבור המורות ונוטע בהן תחושת ביטחון.

קאוטרובה ושות' (2016) בחנו את השפעת ההורות על תפקידי ההוראה בעזרת ראיונות של מורות ומורים המלמדים גילים שונים. מתוך הראיונות עלה כי מרבית המורות והמורים הצביעו על שינוי ביחס שלהם להוראה, לתלמידים ולהוריהם כאשר הם הפכו להורים. לדבריהם, הם היו גמישים יותר בדרישות האקדמיות שלהם, גילו הבנה ואמפתיה רבים יותר לתלמידים ולהוריהם. עם זאת, מקצת מהמראיינים ציינו היבטים שליליים של השפעת ההורות על תפקידם כמורים. הם הרגישו, בין היתר, שההורות החלישה את סמכותם כמורים ופגעה בביטחון המקצועי שלהם, כתוצאה מערבוב התפקידים ומחוסר האיזון שנוצר בין הקשר שלהם לילדים הפרטיים לקשר עם תלמידיהם (Koutrouba et.al, 2016).

טימור (2017) בדקה את הדואליות בתפיסת התפקיד שחווים מורים שהם גם הורים בשתי רמות: נקודות השקפה בתפיסת שני התפקידים ונקודות התנגשות ביניהם. המשתתפים תפסו את שני התפקידים כמשלימים זה את זה ולא כמתנגשים ומצאו כי ישנה השפעה הדדית חיובית ומפרה בדרך כלל בין ההורות וההוראה.

גלילי (2020) בדקה במחקרה את היחסים בין המרחב הפרטי והמרחב המקצועי, הנפרד לכאורה, בין אימהות לנשות חינוך. במחקרה נמצא כי תחומים אלו משפיעים זה על זה באופן הדדי. ממצא מעניין מתוך מחקרה הוא כי עם השנים, כשהנשים צוברות ניסיון ובגרות, הן מרגישות בטוחות יותר לסנן את הכלים המקצועיים באופן מושכל ולהכניס הביתה רק את המידע הנחוץ להתנהלותן בתפקידן האימהי. יכולת זו נתפסת בעיניהן כ"שחרור".

צינמון וריץ' (Cinamon & Rich, 2005) הצביעו על כך כי יש קשר בין ותק בהוראה לבין היכולת להפריד בין הבית לבין העבודה. הם בדקו את הקונפליקט בין עבודה למשפחה ומצאו כי מורות רבות ייחסו חשיבות גבוהה לשני התפקידים והיה להם קונפליקט גבוה יותר של עבודה–משפחה לעומת משפחה–עבודה. היחסים בין המשתנים התפצלו מדפוסים

שנמצאו בעיסוקים אחרים, רמת בית הספר וניסיון המורה. נמצא כי מורות שהניסיון שלהן בעבודה היה בין שנה לחמש שנים חוו רמות גבוהות יותר של קונפליקטים בין משפחה לעבודה לעומת מורות עם ניסיון של שש שנים ויותר. מדברים אלו ניתן להסיק כי הסתגלות לעבודה משמשת הון פסיכולוגי חיובי.

פישרמן ובן אשר (2021) בחנו את הקונפליקט בית-עבודה כמשפיע על הרווחה הנפשית של שלוש קבוצות של מורות: מורת בשנת הסטאז', מורות עם ותק נמוך ומורות ותיקות. מהממצאים שלהם ניתן להסיק כי בתקופה הראשונה בעבודה, בזמן הסטאז', הקונפליקט בית-עבודה גורם לחץ ובולם את הרווחה האישית. לטענתם, היכולת של המורות הוותיקות לנהל את חייהן גבוהה יותר והן כבר מצליחות לשלב טוב יותר.

מדבריהם עולה כי עד שנות התשעים תואר הממשק בין שני שדות אלה במושגי קונפליקט במשמעות שלילית, לאחר מכן התמקדה ההתבוננות ביצירת איזון. בשנות התשעים החלו לדבר על קונפליקט בית-עבודה, לאחר מכן המושג הרווח הוא המרחב הפרטי מול המרחב הציבורי, שבו ניכרת יותר הכלה וסובלנות. מחקרים מאוחרים יותר מדברים על בית אישי ובית מקצועי, ובשנים האחרונות יש עבודות הסוקרות את הפנים השונות של קונפליקט בית-עבודה ואת היכולת להתמודד וליצור איזון.

מהות הקשר בין הורים למורים וגננות

מחקרים רבים נעשו בשאלת הקשר בין הורים למורים וגננות, והם מציגים את המורכבות הקיימת במערכת היחסים הזו. עם המתחים הגוברים, מתרבים המחקרים המציגים את חשיבות השותפות בין הורים למורים ואת התרומה של שיתוף הפעולה הזה להצלחת התלמידים ולשיפור הישגיהם הלימודיים. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים הקימה, בעקבות פנייה של משרד החינוך, ועדת מומחים בנושא "קשרי מורים – הורים בסביבה משתנה". המלצות הוועדה, שהתמקדה בחינוך העליסודי, התפרסמו בדו"ח שערכו שכטמן ובושריאן (האקדמיה הלאומית למדעים, 2015). הוועדה המליצה בין היתר שמשרד החינוך יקבע מדיניות ממלכתית שתסדיר את חובות וזכויות ההורים והסגל החינוכי. היא הדגישה את חשיבותו של האמון בין בתי הספר להורים והמליצה לבתי הספר להיות אקטיביים בפיתוח מעורבות ההורים, לתאם ציפיות בנושא עם ההורים ועם התלמידים ולמנות איש מקצוע שיהיה מופקד על הקשר עם ההורים ועל פתרון קונפליקטים שיתעוררו בין הורים למורים. על החשיבות בשיתוף הפעולה בין הורים לאנשי חינוך עמדה גם בלה נוי (2014). השירות הפסיכולוגייעוצי במשרד החינוך פרסם מסמך מדיניות ועקרונות עבודה שכותרתו "יחסים, קשר ושותפות חינוכית בין צוותי החינוך לבין הורי התלמידים, מהלכה למעשה"

(2018). הכותבים ריטבו, לוק וברג מנתחים בו את חשיבות הקשר והשותפות בין הורי התלמידים לצוות בבית הספר. לדבריהם, שותפות חינוכית במיטבה נותנת מענה אנושי ועקבי המאפשר לצוות החינוכי לפעול באופן אוטונומי, לקבל החלטות מקצועיות ולחוש מוגנים ומאפשרת להורים לחוש רצויים ומעורבים בתהליך החינוכי של ילדיהם. נמצא כי אחד מגורמי הסביבה המשמעותיים ביותר לניבוי שביעות הרצון של הצוות החינוכי הוא הקשר בין ההורים לבית הספר. כל עוד הקשר עם ההורים הוא חיובי, מעורבות ההורים בבית הספר מבורכת. לעומת זאת, כאשר הקשר עם ההורים שלילי, מעורבות ההורים בבית הספר הופכת להתערבות הורים ונתפסת כמפריעה לתהליך החינוכי. המסקנה היא שיש משמעות גם לאופי וטיב הקשר בין ההורים לבית הספר (אביטל, רז וגילת, 2021).

הקשר בין הורות להוראה בתקופת הקורונה

תקופת הקורונה הוסיפה נדבך חשוב למורכבות הקשר בין הורות להוראה. רוב המפגשים של מורים-תלמידים ושל מורים-הורים התקיימו דרך המסך, ולכן היבטים מסוימים של חוויית הלמידה או קשר בינאישי הצטמצמו. בזמן הסגר הראשון עבדו הורים רבים מהבית ותמרנו בין הטיפול בילדים ובמטלות הבית לבין הזמינות למשימות שדרשה מסגרת העבודה. זאת לצד דאגה אמיתית לבריאות ילדיהם בימים של איזודאות (Taubman-Ben & Ari & Ben-Yaakov, 2020).

כדי לנסות לשמור על קשר מרחוק עם התלמידים הנמצאים בבתיהם, גננות, מורות ומורים נזקקו להורים כמתווכים, וההורים נדרשו לאפשר, לתווך, לעודד ולא להפריע ללמידה שהציעו גננות ומורות (טל, טיש וטל, 2021). שכן מלבד הצורך לפתח במהירות אסטרטגיות המתאימות להוראה מרחוק, השימוש הכמעט בלעדי בטכנולוגיית "זום" בעידן הקורונה חייב את המורים להתמודד עם מגוון רחב של אתגרים רגשיים-חברתיים, הכרוכים בעבודה יעילה במדיום שהיה בלתי מוכר להם עד כה (Mouton, 2020). במקביל, חשוב לזכור כי הלמידה הדיגיטלית הגלובלית במוסדות החינוך על רקע בידוד חברתי של הילדים ושל משפחותיהם התרחש במקביל לכך שהגננות והמורות עצמן היו נתונות עם משפחותיהן במצב של בידוד חברתי. כלומר, לא דובר בתנאים רגילים של למידה דיגיטלית (טל, טיש וטל, 2021). דו"ח מצב שיצא מטעם המדען הראשי של משרד החינוך (סידי ועשת, 2020), מצא כי הבידוד גרם קושי שחוו המורים בשימור מערכות היחסים עם עמיתים למקצוע, דבר שמשמעותו פגיעה במערכת התמיכה שהמורה זוכה לה כאשר ההוראה מתנהלת בבית הספר. הפלטפורמה המקוונת יצרה גשר בין שני המרחבים ואפשרה לדמות מסגרת כיתתית שבה מורה ותלמידים נפגשים מדי יום ומקיימים תהליכי למידה. ואולם לצד הגשר בין שני

המרחבים נפתח ערוץ לחדירת המרחב הלימודי אל המרחב הפרטי של המורות והתלמידים. נמצא שעובדת חדירת המרחבים זה לזה אתגרה את המורים והתלמידים בשל הפגיעה באינטימיות והייחודיות של כל מרחב בנפרד (אליהוילוי ורויטר, תשפ"ג).

טל, טיש וטל (2021) מסבירות כי בלמידה מרחוק נפגעה האינטימיות של המורים ותרומת הלמידה הוערכה על ידי ההורים כבינונית. ואולם הפעולות שננקטו למען יצירה ושימור של קשר אישי של גננות ומורות עם ילדים ועם משפחותיהם נתפסו כחשובות על ידי ההורים וכתרומות לאיכות הלמידה מרחוק. כמו כן, הן טוענות שבתקופת הקורונה המורות והגננות עצמן הושפעו באופן ישיר מהמשבר הן כיחידות והן כהורים לילדים. לכן לדבריהן יש להציע מערכת תמיכה והדרכה לגננות ולמורות, כדי שהן תוכלנה ליצור קשרים איכותיים עם הילדים והוריהם. על מנת להשלים את התמונה הן מציינות כי יש לבחון את התפיסות של המורים, המורות והגננות.

מטרת המחקר היא לבחון את הקשר בין האישי למקצועי בקרב גננות, מורות ומורים שהם גם הורים. ייחודו הוא בכך שהוא משמיע את קולם של המחנכים והמחנכות ומציג את תפיסתם בשאלת השילוב ויחסי הגומלין בין תפקידיהם כהורים וכמורים. מכיוון שמחקר זה נערך בתקופת הקורונה הוא מציג את הקשר בין הספרה הפרטית לציבורית הן בימי שגרה והן בימי החירום, שבהם הביתי והבית ספרי הפכו להיות זירה אחת.

מתודולוגיה

אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר כללה עשרים גננות, מורות ומורים שהם גם הורים. כדי להצליח לקשר בין ההורות להוראה באופן משמעותי הקפדנו לראיין הורים שיש להם לפחות ילד אחד מתחת לגיל עשר. המרואיינות והמרואיינים במחקר זה מתגוררים באזור מרכז הארץ, השפלה והדרום, הם אקדמאים ובעלי תעודת הוראה, המלמדים בבתי ספר וגנים מהמגזר הממלכתי והממלכתי דתי כמפורט בטבלה 1.

טבלה 1: מאפייני אוכלוסיית המחקר

שם (בדוי)	תפקיד	ותק בהוראה (שנים)	מגזר
מתן	מורה ורכז מגמה	18	ממלכתי
עדי	מורה ורכז מגמה	12	ממלכתי דתי
נעמה	מורה	8	ממלכתי
נורית	גננת	6	ממלכתי
טליה	גננת	4	ממלכתי
אוראל	גננת	3	ממלכתי
מירי	גננת	15	ממלכתי
חופית	גננת	16	ממלכתי דתי
תמר	גננת	16	ממלכתי דתי
חנוך	מורה	31	ממלכתי דתי
שירי	סגנית מנהלת	11	ממלכתי
שי	מורה	14	ממלכתי
מיקי	מורה	11	ממלכתי
הדס	מורה	9	ממלכתי דתי
אביה	מורה	2	ממלכתי דתי
עדן	מורה	2	ממלכתי דתי
ענת	מורה	15	ממלכתי
אליה	מורה	4	ממלכתי דתי
סיגלית	גננת	14	ממלכתי
יפעת	מורה	3	ממלכתי דתי

כלי המחקר

ראיונות מובנים למחצה נבחרו לשמש ככלי איסוף הנתונים במחקר זה בשל התאמתם לשמש בסיס לפענוח השדה כפי שהוגדר בשאלת המחקר הנוכחית.

מטרת ראיון העומק היא להבין את החוויה של הנחקרים ואת המשמעות שהם מייחסים לחוויה זו (Seidman, 1991). בעזרת הקשבה מיטבית לדברי הנחקרים ניתן להבין את המשמעות שהם מייחסים לחוויה ומה הם חושבים עליה (Fetterman, 1989). נקודה חשובה שיש להתייחס אליה בריאיון היא שהסיפור של המרואיינים לא יכול להיות מובן מחוץ להקשר התרבותי שלו. לכן חשוב לתת למרואיינים את הזמן והמקום כדי שיוכלו לפתח את סיפורם (Connelly & Clandinin, 1990).

שאלות לדומה:

- ספר/ספרי לי על סדר היום שלך מרגע שאת/אתה מגיע/מגיעה הביתה מהגן/בית ספר.
- איזה תפקיד קדם לאיזה תפקיד בחייך – הורות או הוראה?
- תוכל/תוכלי לספר על התפקיד הראשון בלי השני ומה השתנה בחייך עם קבלת התפקיד השני?
- כיצד משתלב תפקיד ההוראה עם תפקיד ההורות בחייך?
- האם גיל הילדים משפיע לדעתך על כל אחד מהתפקידים? כיצד?
- ספר/ספרי לי בבקשה על ההוראה מרחוק בתקופת הקורונה
- האם היא השפיעה על ההתנהלות הביתית? כיצד?
- מתי השפעת התפקיד הכפול של גננת/הורה/מורה/הורה משפיעה יותר לדעתך? בהוראה מהבית או בהוראה פרונטלית בגן/בכיתה?
- האם את/אתה מרגיש/מרגישה שיש הערכה מצד ההורים להשקעה שלך בילדים שלהם?
- במה המקצוע שלך שונה ממקצוע אחר שהעבודה שלו ממשיכה בבית?
- בתום הריאיון שאלנו את המרואיינת או המרואיין אם יש להם נושאים נוספים שהם רוצים להעלות. זאת על מנת לאפשר למי שרוצה בכך להעמיק את הדיון בסוגיות נוספות אשר אולי לא עלו במהלך הריאיון.
- משך הריאיון היה כשעה, 14 מהראיונות נערכו פנים אל פנים, ובשל תקופת הקורונה שישה ראיונות נערכו בזום.

אתיקה

בפנייתנו למשתתפי המחקר הסברנו את מטרותיו. בסיום כל ריאיון ביקשנו את אישורם של המרואיינות והמרואיינים לעשות שימוש בתוכני השיחה באמצעות חתימה על טופס הסכמה מדעת להשתתף במחקר. זאת כחלק מאתיקה מחקרית המבקשת לאפשר להם בחירה לסגת מהשתתפות במחקר גם לאחר עריכת הריאיון, מתוך מודעות מלאה לתכנים

שעלו בו. נוסף על כך, כל השמות המוזכרים במחקר זה הם בדויים ואין מיקום מדויק למקום המגורים או לבית הספר שבו הם עובדים.

ניתוח נתונים

במחקר הנוכחי, הראיונות נותחו בעזרת שיטת ניתוח נושאי, כפי שמציע שקדי (2003), נעשה שימוש בקטעי טקסט ולא במילים ובביטויים בודדים, כדי לשמור על ההקשר והמשמעויות שנוצרו, כפי שמציעים בגישה האיכותנית קונסטרוקטיביסטית. יתרונה המרכזי של שיטת הניתוח הנושאי ביצירת משמעות כללית שהיא מעבר לכל ריאיון בודד, וקטגוריות המשמעות בהקשר של הסוגייה הנבחנת אינן נתונות מראש אלא עולות תוך כדי תהליך הניתוח (Strauss & Corbin, 1990).

בתהליך של סלקציה מכוונת הצטמצמו לבסוף הקטגוריות והתגבש "עץ הקטגוריות" (שקדי, 2003) שהוא ייצוג סכמתי של הקטגוריות ומשקף את הקשרים ביניהן. הקטגוריות אשר נחשפו באמצעות שיטת ניתוח זו מפורטות בפרק הממצאים, שבו נציג את התובנות שעלו מתוך הראיונות שערכנו עם הגננות, המורות והמורים על שילוב ההורות וההוראה בחייהם, על השפעה ההדדית בין המרחבים, על האתגרים, הדילמות ונקודות ההשקה.

ממצאים

בפרק זה מוצגות ארבעת הקטגוריות המרכזיות שהתגבשו בתהליך ניתוח הנתונים של הראיונות: הראשונה, השפעת ההורות על ההוראה; השנייה, השפעת ההוראה על ההורות; השלישית, הורות המחנכים והמחנכות ומערכת היחסים עם הורי התלמידים והרביעית, הורות והוראה בשעת משבר.

השפעת ההורות על ההוראה

הראיונות מחזקים את הטענה העולה מתוך הספרות המחקרית שהורות היא התרחשות פנימית ובין-אישית המעוררת רגשות חזקים ומורכבים, מערבת תהליכי חשיבה ותהליכים אינטגרטיביים מגוונים ומאופיינת במחויבות, באחריות ובטיפול רגשי ומעשי (כהן, 2007).

כמו כן עולה מתוך הראיונות כי מרכיבי ההורות האלו באים לידי ביטוי גם בהוראה. מקצת מהמראיינים ציינו כי התובנות המקצועיות שלהם התחדדו בעקבות ההורות. לדוגמה הדס, מורה למדעים ורכזת פדגוגית, אמרה כי "אולי משהו בהורות חידד כל מיני תובנות, הגדיר את מערכת היחסים ביני לבין התלמידות באופן הרבה יותר מחודד בגלל

ההורות". עדי, מורה לספרות וקולנוע בחטיבה העליונה, ציין כי "ההורות נתנה גיבוי או ניסיון חיים, עוד הבנה ודרך ראייה". חנוך, מורה לחינוך מיוחד הדגיש את הקשר בין ההורות להוראה כשאמר כי "לאחר היותי הורה התחדדה לי המקצועיות. כי אני שם בבית עם הבן שלי. ממליץ על מופעי תרבות, נותן לתלמידים טיפים, בגלל ההורות". אחד ההיבטים המשמעותיים שעלה מתוך הראיונות היה העמקת הרגישות והגמישות של נשות ואנשי החינוך כלפי התלמידים כאשר הם הפכו להורים. כך לדוגמה סיפרה הגננת סיגלית:

העובדה שאני גם גננת וגם אימא שינתה אותי לגמרי. אני יכולה בבירור להשוות את התקופה שלפני ואחרי. לפני שהיו לי ילדים הייתי מאוד נוקשה, אפילו הייתי אומרת קשה. היום שאני אימא, אני יותר מבינה תחושות של ילדים במיוחד שזה הגילאים של הילדים שלי. לקח לי זמן להבין מה ההורה והילד מהצד השני מרגישים. גם גלי, מורה לחינוך מיוחד, ביטאה תחושה דומה: "עם ההורות התעצם הקטע הרגשי, האימהי, החום ואהבה. יש ילדים שאין להם את זה. זה תמיד היה לי אבל כאימא אני עושה יותר". עדי חיזק בדבריו את העמקת הרגישות שלו כלפי תלמידיו בעקבות ההורות: "אני חושב שהיום אני באמת יותר מבין את השונות, את הרגישות את ההבנה כלפי הילד. דברים כאלה שפעם ידעתי אבל לא ממש הבנתי אותם". מקצת מנשות ואנשי החינוך דיברו על כך שהחוויה ההורית העמיקה את יכולת ההכלה שלהם כלפי תלמידיהם כתוצאה מהרצון שילדיהם יקבלו יחס דומה. כך לדוגמה הסבירה הגננת נורית:

הדבר שממש השתנה אצלי זה היחס כלפי הילדים. גם לפני האימהות מאוד אהבתי. משהו שהשתנה זה יותר הרגשות של אימא. פתאום אמרתי, כמו שרציתי שיכילו את עידו שלי ככה אני רוצה להכיל את הילדים בגן.

מתן, מורה לאמנות בתיכון דיבר על "שריר ההכלה" שהתרחב בעקבות ההורות שלו: יש את שריר ההכלה. כמורה אתה חייב להיות מאד מכיל. תמיד יש הפתעות, בכל כיתה ובכל שנה אתה נדרש למתוח עוד יותר את יכולת ההכלה. ואין יותר טוב מהילדים שלך שמלמדים אותך יום יום לשלוט בעצמך וגם כשאתה כועס להתקרר מהר ולדעת להמשיך הלאה. זו מתנה שאני מקבל מהילדים שלי.

העמקת יכולת ההכלה הפכה אותם גם לפחות שיפוטניים כלפי תלמידיהם. כך למשל סיפרה אליה, מורה לאנגלית בחטיבת הביניים: "הרבה פעמים יוצא לי לנתח סיטואציה בכיתה כאימא ולא כמורה, אני מסתכלת על הרקע של הילד, מה קורה בבית, היום כשאני אימא ומורה אני שופטת פחות מהר...".

ההורות גרמה לאנשי החינוך לשתף יותר את התלמידים במה שקורה להם במרחב האישי,

שכן הם הבינו ששיתוף הוא כלי להעמקת קשר, לפתיחות וליצירת מערכת יחסים בונה. כך לדוגמה סיפרה גלי, גננת בחינוך המיוחד :

פתאום היו לי ילדים אז הבאתי אותם לכיתה, לא פיזית, אלא במחשבה. גם בדוגמאות והייתי משתפת אותם. מביאה את הבית לכיתה. זה היה מאוד הדדי. גם הילדים מספרים למשל חוויות משבת. גם אני הייתי משתפת. אין מצב שהתלמידים והסייעות לא יודעים איך קוראים לבעל שלי ולילדים שלי, זה משהו פתוח ושקוף. היו מרואיינים שהדגישו את העובדה כי היותם הורים השפיע על חלוקת הזמן שלהם, בין ההוראה להורות. מיקי, מורה למדעים, שיתף בכך שההורות גוזלת זמן שבעבר הוא השקיע בהכנה להוראה: "...אני מרגיש שיש לי הרבה פחות זמן להשקיע בהוראה. נשען על הרבה דברים שעשיתי בעבר לפני שהיו לי ילדים, אני יותר מאלתר, אני חושב שאני מורה פחות טוב...".

גם אליה העלתה את בעיית הזמן :

מבחינה מקצועית כמורה לפני שהיו לי ילדים, היה לי יותר פנאי להשקיע בפעילויות עבור תלמידים בכיתה, השקעתי הרבה שעות להכין שיעורים וגם אחרי שעות הלימוד השקעתי זמן... אני לא חושבת שזה פגע ביכולות ההוראה שלי אבל כן בחלוקת הזמן הפנוי.

היבט נוסף הקשור לתחושת העומס בא לידי ביטוי לדוגמה בדבריה של שי, מורה לספרות והיסטוריה בתיכון. לדבריה היא נתפסה כ"מורה מאוד אימהית" עוד לפני לידת בנה הבכור. לדבריה היא הייתה אז מאוד טוטלית, מה שגרם לבלבול קודם כול אצלה וגם אצל התלמידים, שלעיתים קראו לה אימא. לדבריה כשחזרה לאחר הלידה לבית הספר היא גילתה "...שהטוטליות הזו כבר לא אפשרית בשבילי. היא יותר מרוקנת אותי מאשר ממלאת אותי". לדבריה כשהחליטה לרדת לחצי משרה ולהפסיק לחנך הרגישה פחות לחץ ומתח, ולכן כיום היא מתלבטת אם לחזור למשרת מחנכת.

הדס העלתה תובנות דומות וסיפרה שדווקא ההורות חידדה אצלה את הצורך בהפרדה בין המרחבים – בין האימהות לבין המקצועיות שלה כמורה :

ההורות חידדה את זה שמחנכת זה תפקיד כל כך חסר גבולות. אני הרגשתי שאני לא יכולה לעשות את שני התפקידים האלה ושזה דורש ממני תשומות אימהיות שאני לא מעוניינת ליישם בתוך בית הספר. זו מערכת יחסים אחרת. מערכת יחסים מאד חומלת, אוהבת, מכילה, קשובה אבל זה לא להיות אימא שלהם.

אף על פי שההורות יצרה עומס ופחות זמן פנוי, ואצל מקצת מהמרואיינים גם תחושה שהם מתפקדים פחות טוב, מרבית המורים, המורות והגננות שרואיינו במחקר הציגו את השפעתה החיובית על ההוראה ועל התובנות המקצועיות שלהם. הם הדגישו את העובדה

כי ההורות שיפרה באופן משמעותי את ההיבטים הבין-אישיים בהוראה והעמיקה את הרגישות וההבנה שלהם כלפי תלמידיהם – רמת ההכלה עלתה והשיפוטיות ירדה. נוסף לכך הם מצאו כי שיתוף הדדי בחוויות אישיות מעמיק את הקשרים בינם לבין תלמידיהם. לצד זאת היו שמצאו כי ההורות העמיקה את הצורך שלהם ליצור הפרדה בין המרחב הביתי למרחב הבית ספרי, בין ההורות להיותם נשות ואנשי מקצוע.

השפעת ההוראה על ההורות

היבט נוסף שנחקר הוא האם וכיצד המורים והגננות מביאים תובנות מקצועיות מהכיתה לבית. נעמה, מורה בתיכון, הצביעה כבר בראשית דבריה על השפעה ההדדית בין ההורות להוראה, הנובעת מהמרכיבים הדומים שיש בין שני התפקידים האלו, ואמרה כי "גם בבית וגם בבית הספר אני עוסקת בחינוך". עדי אף טען כי "אם אני מרגיש שיש השפעה זה דווקא מההוראה לחינוך של הילדים בבית."

דבריו של מתן, חידדו את ההשפעה שיש להוראה על ההורות. הוא הדגיש כי הוא מודע להיבטים החיוביים שיש להוראה על ההורות שלו ועל הקשר שלו עם ילדיו:

זה כן מדייק לי את ההורות. זה גורם לי להסתכל על סיטואציות מסוימות כסוגיה חינוכית, לבחון דברים בעיניים חינוכיות עם הילדים בצורה שבוודאי לא הייתי עושה אם לא הייתי מורה. נותן כיוון והכוונה שלא היו כשלא הייתי הורה. אם לא הייתי מורה הייתי הורה פחות טוב.

המרואיינים נגעו במספר נקודות השקה והשפעה שיש להוראה על ההורות. כך לדוגמה העמדת גבולות בכיתה, ערך שנרכש בכיתה ועבר לבית עם הילדים האישיים; התמודדות עם תלמידים בכיתה, הדורשת גמישות, יושמה לדברי כמה מהמרואיינים גם עם הילדים האישיים; מקצתם ציינו כי ההוראה פיתחה אצלם מודעות וראייה מעמיקה של התפקוד ההורי שלהם והשפיעה על איכותו. כך לדברי שני, מורה ביסודי: "האימהות מתחדדת. אני מבינה פתאום שאני צריכה לחשוב על כל מילה פעמיים". הגננת סיגלית הסבירה שלדעתה אי אפשר להגיד משהו אחד בגן ומשהו אחר בבית, ולכן "אני הבאתי את האני שלי מהגן לבית". מתוך דבריהם ניתן להבין כי הם מאמצים תובנות מההוראה להורות הן באופן אינטואיטיבי והן כתהליך של למידה מודעת. מקצת מהמרואיינים סיפרו כי הם מוצאים עצמם בוחנים את נורמות ההתנהגות שלהם בכיתה כגננות או מורים, וחלק מנורמות אלה הם "מעתיקים" לבית עם ילדיהם. כך מציינת בבהירות גלי, מורה בחינוך המיוחד: "תמיד הייתי עם גבולות בכיתה ואותו הדבר בבית. הכנסתי את זה לבית. וגם בעלי, אנחנו באותו ראש...כהורה נושא הגבולות הומחש." גם נעמה התייחסה לחשיבות שיש לגבולות גם

בכיתה וגם בבית :

אני חושבת שהתובנה שהייתה לי כמורה מאד עזרה לי כאימא. הגעתי יחסית מוקדם, כמורה צעירה, לתובנה שמשמעת זה משהו שהתלמידים מאד מחפשים, שהם צריכים את הגבולות, ואני חושבת שזה משהו שאני עושה יחסית בטבעיות. אני חושבת שבשלב די מוקדם כאימא הבנתי שזה משהו שהופנם בי ואני לא מפחדת לשים גבולות.

שני ציינה את ההסתכלות העמוקה שההוראה מפתחת ומלמדת, לדבריה אף אחד לא מלמד אותך להיות הורה בעוד שכמורה: "את רואה ילדים בצורה אחרת... לקחתי את הסבלנות מהעבודה הביתה". הגננת טליה הציגה היבט נוסף להשפעת ההוראה על ההורות: פתאום הבנתי כמה חשוב לתת לילדים להתבטא בחומרים, אז לא פחדתי מלכלוך והכנסתי גואש הביתה. הילד היה משחק שעות בבוץ, במים.... לא היה סיכוי שזה יקרה אם לא הייתי לומדת ומבינה כמה זה חשוב. מתן הציג היבט משמעותי נוסף – הבנה והקשבה הן לתלמידיו והן לילדיו הפרטיים. לדבריו הוא הבין :

שבכל רגע לכל אחד מהתלמידים יש איזה דבר שהוא יותר טוב ממני בו – אחת מתבטאת טוב יותר ממני באופן מילולי ואחר משתמש טוב יותר בצבע כאמן. זו חוויה יום-יומית – גם הציור מלמד אותי וגם התלמידים גורמים לי להבין את המקום שלי, להבין עד כמה אני לא יודע, כמה כדאי לי להקשיב ולהתבונן בלי להתערב. זה לגמרי מחלחל לבית. אי אפשר להפריד את זה. ההבנה שבכל אחד יש משהו, זה מחדד את ההקשבה שלי לילדים שלי. אני גם רואה המון התנהגויות ואז אני מבין טוב יותר את ההתנהגויות של הילדים שלי.

מקצת מהמראיינים ציינו שהתובנות מעולמם המקצועי השפיעו גם על מערכת היחסים עם בני או בנות הזוג. כך לדברי הגננת סיגלית :

אחרי שהייתי הרבה שנים בגן וראיתי והאמנתי שרק זוג הורים שמשתף פעולה ולא חשוב אם נשואים או גרושים יוכלו לחנך טוב את הילדים, רק אז עשיתי גם שינוי אצלי בבית. בקשתי מבעלי להיות שותף. קודם לכן הוא לא היה בבית, עבד קשה, בעיר מרוחקת והרגשתי שהילדים האישיים שלי מפסידים את אימא ואבא. הכרחתי את בעלי לשנות את הגישה שלו לילדים ולעבודה.

עדי, מורה לספרות וקולנוע בתיכון, סיפר שהתווכח עם אשתו משום שהוא מנהל דיאלוג עם בנם בן השנתיים והוא אמר לה שזה דיאלוג המתאים לרמתו. לדבריו ההוראה נתנה לו "הרבה ביטחון גם באיפה להציב את הגבולות וגם ביטחון במקום שבו אני יכול לשוחח עם הילד. כך שאם אני מרגיש שיש השפעה זה דווקא זה דווקא מההוראה לחינוך של הילדים בבית".

מתן סיפר שהוא מתייעץ דווקא עם בתו הגדולה שלדבריו "יש לה יכולת להתבונן. אני משתף אותה במה שקרה לי בכיתה והיא נותנת לי את המבט שלה". מדברים אלו ניתן לראות שיש נוכחות משמעותית למקצוע ההוראה בקרב משפחותיהם של אנשי החינוך. לעיתים נוכחות זו גם מעמיקה את השיתוף וחיזוק הקשרים בתוך המשפחה. הנוכחות המקצועית במרחב האישי באה לידי ביטוי גם בהתייחסותם של הגננות והמורים לצוות ההוראה הבא במגע עם ילדיהם האישיים, כפי שסיפרה טליה:

כל ההבנה שלי את הגננת שלו ועכשיו את המורה זה רק כי אני יודעת מה זה. אני מקפידה שייתן לה כבוד, אני מכבדת אותה. בכלל ערכים, ההתייחסות לאיך מתנהגים, ואיך מדברים זה ממש מגיע מזה שאני גננת.

גם שי התייחסה לרגישות שיש לה כאימא כלפי המחנכות של ילדיה: "ברור לי שיש קשר ליחס שלי כלפי הגננות והמורות של הילדים שלי. אני מאוד רגישה למקום שלהן ואני מקווה שגם הן מרגישות כך. אני מאוד מרגישה ומעריכה אותן, גם כשיש בעיות".

מתוך המחקר עולה כי נבנית הבנה וגמישות, אמפתיה וביטחון בצוות ההוראה הבא במגע עם ילדיהם האישיים. ההוראה נוכחת בחייהם הפרטיים של הגננות והמורות והמורים. ההוראה וההורות חולקות מאפיינים דומים, ומרכיבים וערכים חינוכיים רבים נלקחים מההוראה ומוטמעים בהורות, לעיתים מתוך חשיבה ומודעות ולעיתים שלא במודע. נראה כי ההורות משתנה ומתעצבת במהלך עבודתם של אנשי החינוך, כפי שסיכמה ענת, מורה בבית ספר יסודי: "לפעמים אני חוזרת הביתה עם תובנה חדשה שעלתה לי בכיתה, ומייד מנסה להחיל את זה על ילדי... אי אפשר לעשות בועה, הכל שזור ביחד".

הורות המחנכים והמחנכות ומערכת היחסים עם הורי התלמידים

צוות "הורות והוראה" בחן גם האם וכיצד משפיעה ההורות של המחנכות והמחנכים על הקשר שלהם עם הורי תלמידיהם, הן בתקופות של שגרה והן בעקבות משבר הקורונה. מערכת היחסים בין הורים לבתי הספר משתנה ומושפעת מתהליכים פוליטיים, חברתיים ותרבותיים. ברבים מן המקרים קיים מתח ביניהם, הנובע בין היתר מהבדלים באידאולוגיות ובגישות החינוכיות שלהם (עמית, 2009). יחד עם המתחים הגוברים מתרבים המחקרים המציגים את חשיבות השותפות בין הורים למורים ואת התרומה של שיתוף הפעולה הזה להצלחת התלמידים ולשיפור הישגיהם הלימודיים (שכטמן ובושריאן, 2015; נוי, 2014). חוזר מנכ"ל בנושא הורים ותלמידים שהתפרסם בדצמבר 2003 קובע כי "הניסיון המעשי המצטבר, וכן גם הספרות המחקרית, מעידים שתלמידים מפיקים תועלת מכך שבין הבית ובין בית הספר שוררים יחסים של כבוד הדדי וקיימים ביניהם ערוצי תקשורת פתוחים"

(חוזר מנכ"ל, 2003).

מתוך הראיונות שערכו חברות הצוות ניתן ללמוד כי תחושתם של נשות ואנשי החינוך היא כי ההורות חידדה את הרגישות שלהם כלפי הורי התלמידים ושיפרה את מערכת היחסים שלהם איתם. כך לדוגמה אמרה הגננת אליה: "אני מתייחסת להורים היום יותר בסלחנות ובטח בהבנה". סיגלית הסבירה את ההבדל בין התקופה שבה הייתה גננת ללא ילדים וכיום: "הורים באים עם טענות שלפעמים נראו לי הזויות והתרגזתי, היום כאימא אני דווקא מבינה את ההורים. אם להורה יש בקשה יכול להיות שהוא צודק, הוא קודם כול רואה את הילד שלו".

המרואיינים ציינו כי בעקבות ההורות שלהם כיום הם פחות ביקורתיים ושיפוטיים כלפי הורי התלמידים מבעבר ויכולים להזדהות עם הקשיים שיש להם. אליה הדגישה בראיון שכיום היא מבינה שאסור לשפוט והסבירה כי "היה לי מאוד קל בעבר לראות התנהגות מסוימת של הורה או ילד ולהאשים ישר את ההורה. היום אני יודעת שהכול מורכב יותר, שההורים באמת משתדלים לרוב ושיש הרבה פרמטרים לקחת בחשבון. אני האחרונה לשפוט". הם ציינו שהשיפור שהם מרגישים ביחסים בינם לבין הורי תלמידיהם בעקבות ההורות שלהם בא לידי ביטוי גם בתגובות שהם מקבלים לדבריהם מההורים. כך לדוגמה אביה סיפרה שהורים אומרים לה שהיא מאד אימהית.

מקצת מהמורים הדגישו את ההבנה כלפי הקושי שיש להורים לתת אמון במי שמחנך את הבן או הבת שלהם ואת החשיבות שבהבנה שההורים סומכים עליהם. שי, מורה בתיכון, ציינה את היכולת האמפתית שלה כלפי ההורים, שהתגברה בעקבות ההורות שלה:

רוב הזמן היו לי יחסים טובים עם הורי התלמידים גם לפני הלידה אבל בכל זאת יש הבדל בין להבין את זה מבחוץ לבין להבין את זה כשאת אימא. זה עזר לי להיות יותר אמפתית כלפי ההורים והקשיים שלהם. גם היום בדיעבד אני נזכרת בדברים שקרו לפני שהילדים שלי נולדו – יכול להיות שזו גם תוצאה של הגיל – ואני מבינה אותם אחרת.

שי הציגה נקודת מבט נוספת, השוללת את התפיסה שההורים אחראים לכל הבעיות שיש לבן או לבת שלהם:

ראיתי דרך העבודה שלי כל מיני סוגי יחסים בין הורים לילדים. זה לא חף מבעיות אבל התפיסה בבית הספר שאני עובדת בו היא שהילד מביא את הבעיות שלו מהמשפחה. לי יש ביקורת על התפיסה הזו... הבעיה של הילד לא תמיד באה מהבית. היא נוצרת הרבה פעמים מהמפגש בין העולם של הילד לזה של בית ספר. ההסתכלות על הבעיות של הילדים היא לא תמיד מספיק מורכבת ואחראית. החוויה שלהם היא לפעמים אחרת לגמרי מההסתכלות של בית ספר.

נראה כי ההורות הרחיבה את יכולת ההכלה של נשות ואנשי החינוך ואת היכולת שלהם לקבל גם ביקורת מצד ההורים. כך ענת סיפרה שכיום היא מבינה יותר את ההורים שבאים להתלונן ולדרוש ומדגישה שחשוב שהביקורת תיעשה בדרך מכבדת. היא מדגישה שהכבוד צריך להיות הדדי ו"אם הורה חושב אחרת ממני אגיד אבל אכבד את מקומו. יכול להיות שפעם לא הייתי חושבת ככה".

לצד ההבנה הייתה גם ביקורת של מקצת מהמרואיינים על ההורים, דווקא בעקבות התובנות שפיתחו עם ההורות שלהם. כך למשל חנוך ביטא את האכזבה שלו מההורים:

הכול עכשיו מקבל פרופורציות מקבל תמונה שונה כהורה. למשל, אני לא מסוגל להבין שהורים לא מקריאים סיפור לילד. אתמול ניהלתי שיחה עם הורה לגבי המקלחת של הילד שלו.

לדברי מקצת מהמרואיינים השילוב בין ההורות להוראה חידד גם את היחס שלהם כהורים כלפי הגננות או המורות והמורים של ילדיהם. שי הדגישה את הקשר בין ההורות שלה ליחס שלה למחנכות ולמחנכים של ילדיה. לדבריה "אני מאוד רגישה למקום שלהן ואני מקווה שגם הן מרגישות כך. אני מאד מרגישה ומעריכה אותן, גם כשיש בעיות".

יכולת ההכלה וההבנה כלפי ההורים התבטאה לדברי המרואיינים גם באופן מעשי. כך לדוגמה תיאר מיקי את השיפור במפגשים שלו עם ההורים ואת הביטחון שרכש בעקבות ההורות:

כשאני נזכר בשנים הראשונות שלי לפני שהייתי הורה אני לא מבין איך הייתה לי עזות המצח לשבת לשיחות אישיות מול הורים. אם אני כהורה יושב עכשיו עם מורה צעירה שרק עכשיו סיימה ללמוד אני אתייחס אליה בצורה מכבדת אבל אקח בעירבון מוגבל את מה שהיא אומרת. זה מוזר לי כי גם אני הייתי במקום הזה די הרבה שנים... עם הזמן אני מרגיש שאני מבין יותר טוב הורות ואת הקשר בין הורים לילדים ואני לומד אותו ויש לי יותר מה לתת להורים שבאים לשיחות אישיות.

נראה כי ההורות של המרואיינים חידדה את הרגישות והמודעות להיבטים משותפים להם כהורים ולהורי תלמידיהם והיטיבה את הקשר ביניהם.

הורות והוראה בתקופת משבר

משבר הקורונה שלוהו בהוראה מקוונת מהבית העלה שאלות חדשות הנוגעות לחיבור בין הורות והוראה. צוותי חינוך מצאו עצמם משלבים באופן פתאומי ולא מתוכנן בין המרחב הבית-פרטי למרחב המקצועי-ציבורי ומאתגרים בצעד נוסף את תפקידם הכפול. השילוב בין ההוראה מרחוק לבין ההורות אתגר את המורים והגננות בשל עצם המחויבות

לשני התפקידים, שבדרך כלל מתקיימים בשני מרחבים נפרדים. עדן, מורה לאנגלית, הסבירה שהמציאות החדשה מעוררת קונפליקטים מבלי שתהיה לה שליטה אמיתית על בחירת דרכה:

זה לא רק שאני צריכה להיות 'אימא טובה' שדואגת לילדות הפרטיות שלה וגם משתיקה אותן, אני צריכה גם להיות מורה לדוגמה, אבל לא כמו שאני רוצה או מאמינה או אפילו מסוגלת... אלא כמו שהמנהלת שלי רוצה. לי אישית היה מאוד קשה.

מדבריה של עדן ניתן להבין כי את תואר 'האימא הטובה' היא איבדה, בעיקר בעיני עצמה, עם השתקת בנותיה כשהיא עם ילדים אחרים בזום, ואת תואר 'המורה לדוגמה' איבדה כאשר המנהלת הכתיבה לה כיצד עליה להתנהל מול ילדי הכיתה בהוראה מרחוק. המציאות החדשה החזירה את הגננת חופית לתקופת משבר אחרת, 'ימי האזעקות', בהם גם הרגישה כינמצאת 'ויחסרה' באותה עת:

את כאן גם בתפקיד של אימא שאמורה להגן על הילדים שלך ולהיות איתם... אבל הלב שלך נמצא במקום אחר, כי את כאילו אחראית בתפקיד... כאילו את נמצאת ולא נמצאת וזה דבר שהוא ממש, אבל ממש מאוד קשה.

בראיונות באה לידי ביטוי המציאות שהציקה להורים בתקופת המשבר – העובדה שהיו צריכים לחלק את תשומת הלב שלהם בין ילדיהם הפרטיים לילדים אחרים – תלמידיהם. הם תיארו כיצד תקופת הסגרים השפיעה על ההורות שלהם וגרמה לילדיהם לשלם מחיר ולהם – נקיפות מצפון. נורית סיפרה שהייתה אומרת לבתה בת הארבע וחצי להעסיק את התינוק. מירי, גננת בגן חובה, הרגישה שהיא הולכת לאיבוד כאימא, והבת שלה נופלת בין הכיסאות:

אצלי הלמידה מרחוק הייתה מאוד משמעותית – זום אחד בבוקר לחצי קבוצה, זום נוסף לחצי השני, ובסוף היום עשיתי זום משותף. הם היו שולחים לי תמונות של הדברים שעשו ולזום של סוף היום הייתי מכינה סרטון עם כל התוצרים ומקרינה אותו לכולם. כך שלא הצלחתי בכלל בכלל להתפנות ללמידה שלה בגן שלה (של הבת שלה)... לא הצלחתי לתת לה את המקום שלה.

חנך, מורה לחינוך מיוחד, סיפר איך התמודד עם הקושי:

את הזום הייתי צריך לעשות כשאני מרוחק מהילד. גייסתי את אימא שלי בת ה־84 או כשהוא ישן. והיה צריך לתמרן. הזנחתי אותו קצת אבל אחר כך פיציתי אותו. לא הזנחתי את התלמידים שלי. שם זה היה 24/7.

נראה מתוך דברי המרואיינים כי לאחר פרק זמן של הסתגלות הם הצליחו לתמרן בין הילדים במערכת החינוך לילדיהם הפרטיים. אחד הפתרונות היה לשלב את הילדים

הפרטיים בהוראה. האמצעי הזה בא לידי ביטוי במיוחד בקרב הגננות, ככל הנראה בשל פלח הגילים שעומו הן עובדות. כך למשל טליה סיפרה כיצד דחתה את הקלטת הסרטונים לשעות שבהן התינוקות ישנה ושיתפה במלאכה את הילד הגדול יותר:

כל יום שהקטנה ישנה אני והבן שלי הכנו יחד את הסרטון למחר. אני סיפרתי סיפור והוא הראה את ההמחשה. בסרטון של יצירה, הייתי מסבירה והוא היה יוצר והייתי מכוונת את המצלמה עליו כדי שיראו את השלבים... עשינו התעמלות בסרטון והבן שלי הצטרף אלי כל הזמן.

חופית סיפרה כיצד שיתפה בעשייה את ילדיה הגדולים:

גייסתי פה את כולם... אמרתי לילדים הגדולים 'אתם חייבים לעזור לי. אין מצב'... הגדול, נתתי לו לצלם אותי – הוא צחק מזה – 'אימא כל יום צריכה עזרה טכנולוגית וכל יום צריך לצלם אותה'.

העזרה שקיבלו הגננות מילדיהן, יצרה בבית אווירה של התגייסות לצורכי המערכת והרגיעה את האימהות שכולם באותה צד.

קושי נוסף היה חדירתו של המרחב המקצועי אל המרחב הפרטי והחשיפה שהייתה כרוכה בכך. מיקי שיתף בתהליך שהוא ואשתו עברו בתקופה הזו:

ההתערבות בחיים היא מאד אגרסיבית. נגיד יום שמלמדים בו ארבע או חמש שעות זה בעצם יום שפרקטית הילדים לבד בבית. השתדלנו אשתי ואני במידת האפשר שלא נהיה ביחד בזום. עכשיו כבר הילדים הסתגלו, אנחנו יותר מיומנים בזום והילדים התרגלו שלא מדברים עם אימא ואבא כשהם בוודאא אז זה איכשהו בסדר. נורית סיפרה שבתחילה היא ניסתה לעשות הכול שהילדים לא "יתגלו" בפני המצלמה, אולם עם הזמן פשוט ויתרה והבינה שזו המציאות החדשה. כאשר השתחררה, כבר החלה לשתף את הבית ביוזמתה וזימנה גם את הסייעת לעשות זאת:

אני מנסה לנטרל את עצמי משאר הבית כשאני בזום. כשזה לא אפשרי אז אני מעדיפה להיפגש עם מי שצריך אותי אבל יחד עם הילדים וזה בסדר. עשיתי אפיית חלות מהבית שלי וגם הסייעת חשפה את הבית שלה ואת המטבח שלה ונתנה להם מתכונים... אני חושבת שיש בזה משהו מאד אותנטי ויפה.

גם גלי סיפרה שעברה תהליך והסתגלה לחשיפה: "בהתחלה יש הרגשה נוראית שהפרטיות נעלמת, ואת צריכה לשקול כל מילה. בהתחלה נזהרים, אבל באיזשהו שלב זה נעלם ואת שוכחת שיש מצלמה."

השחרור והשיתוף באו לידי ביטוי גם בקשר עם הורי התלמידים. מרואיינים ציינו את היחס החיובי ואת הקשר שנוצר עם ההורים, שמקצתם, בייחוד הורים לילדים צעירים, היו ממש שותפים ללמידה מרחוק. כך סיפרה גלי:

יש גמישות מחשבתית והתחשבות מצד ההורים ומצד הילדים. לא נורא שהילד שלי ישב על הברכיים. בשנה שעברה לא חשבתי כך. חשבתי שאני צריכה להיות טוטלית עבור הילדים. אבל אני חושבת שמהו השתנה בעולם. ההורים יותר מכילים. עצם זה שאנחנו גם מורות וגם אימהות והילדים שלנו בבית. בלי שנחשוב זה פשוט קרה. הרבה הורים פתאום הבינו והכירו מי זה הילד שלהם, והם מעריכים יותר את העבודה שלנו. זה קרה לי כאשר פגשתי אימא שאמרה: 'ראיתי את השיעור שלך בזום. איזה מאלף זה. את יכולה לשלוח לי את המשחק שעשית בזום?'

אחת השאלות למרואיינים הייתה: מתי השפעת שני התפקידים – הורה/מורה מורגשת יותר – בהוראה מהבית או בכיתה? תשובתה של טליה הייתה חד־משמעית: "כשהכול מהבית. אין הפרדה. ההפרדה נגמרה". לדבריה:

ככה אני מתלבשת ויוצאת לעבודה. כל אחד במסגרת שלו דואגים לו שיבין, דואגים לה שתשחק, ואני בחיים שלי. ואז אנחנו חוזרים הביתה ואני יכולה להחליט מה אני עושה קודם. מתי אני מתכננת פעילות ומתי אני עם הילדים שלי.

גם עדן עמדה בתשובתה על ההבדל:

במהלך שנת לימודים רגילה העבודה שלי כמורה זולגת הביתה על בסיס יום־יומי. אבל קל יותר לתמרן כשיש זמנים מוגדרים. אני מורה בבית הספר, ואימא כשאני בבית. בתקופת הקורונה הייתי אימא ומורה במקביל, 24/7. ענת הבהירה שגם במצבי שגרה, התפקיד הכפול אינו פשוט, כל שכן בתקופה שבה נפרצו הגבולות:

גם כשהחיים 'רגילים' לא פעם יש לי נקיפות מצפון. מי לוקח לכיתה א', לגן ביום הראשון, כשאני צריכה ללוות את התלמידים שלי? כשהילד חולה ואני לא יכולה לקחת יום חופש, או סתם כי חזרתי עייפה מיום לימודים. במצב של למידה מהבית במצב הכפול הזה אני מרגישה קצת חנוקה. לא רוצה שהילדים שלי יפריעו, אבל בגלל שזו תקופה כל כך ארוכה למדתי לשלב אותם.

נראה כי דבריו של מתן מסכמים היטב את תחושותיהם של המורים והגננות בנוגע להבדל בין הוראה בשגרה לתקופת המשבר: "פתאום מבינים כמה זה נוח ללכת לעבודה". לדבריו הוא הרגיש שתקופת הקורונה העמיקה אצלו את המשמעות של עבודת המורה ואת החשיבות של המפגש פנים מול פנים מול ההוראה בזום שבה היה לו קשה להרגיש איפה נמצא כל ילד.

דיון

במחקר זה נבחן הקשר בין ההורות להוראה בכמה היבטים עיקריים: השפעת ההורות על ההוראה, השפעת ההוראה על ההורות, ההורות של המחנכים והמחנכים כמשפיעה על מערכת היחסים עם ההורים והורות והוראה בתקופת משבר.

נמצא כי התפקיד ההורי משפיע על ההוראה, מקדם ומחזק את המקצועיות ומפתח את הראייה הרחבה המכילה גם מיומנויות הוריות. לדברי המרואיינות והמרואיינים, ההורות פיתחה בהם את יכולת הגמישות והעצימה את הרגישות. אלו מטייבים את מערכת היחסים שלהם עם הילדים וגורמים להם להבין אותם טוב יותר, להכיל ולקבל. במקביל נמצא כי המחנכות והמחנכים חווים עומס בשל שילוב ההורות עם ההוראה שיש בו שימוש באותן מיומנויות של הכלה, אהבה, חמלה וקשב. ואולם, אלו אינם גורעים מהתנהלותם מול ילדי הגן והכיתה אלא מוסיפים, לטענתם, איכות. דברים אלו מתכתבים עם מחקרים המדגישים את החשיבות של שילוב רגשות, כמו אמפתיה והכלה בקשר בין מורים לתלמידים (קניאל, 2013; רוזנטל, 2014), וכפי שמסבירה הרצוג (2002), מחזקים את תפיסת מקצוע ההוראה כהרחבה של הספרה הביתית.

ממצא נוסף במחקר הנוכחי חושף את השפעתו של תפקיד ההוראה במערכת החינוך על ההורות. המרואיינות והמרואיינים תיארו כיצד למדו להקנות גבולות בבית מול ילדיהם הפרטיים ולהעביר את נורמות ההתנהגות בגן ובכיתה אל התנהלותם בבית. כמו כן, נמצא כי הידע הנרכש בהכשרה המקצועית חוצה את הגבול ועובר מהמרחב המקצועי למרחב הביתי. ידע זה בא לידי ביטוי בקשר עם הילדים הפרטיים וכולל את הרחבת הפעילויות הנערכות איתם, פיתוח דיאלוגים מכבדים, חיפוש החוזקות שלהם והקשבה מיטבית. כמו כן התובנות המקצועיות משפיעות על הקשר עם בן הזוג ועל שותפות פעילה בהורות. גם גלילי (Galili, 2020) מצאה שלהכשרה בהוראה יש השפעה רחבה מעבר למרחב המקצועי, וכי רכישת כלים תאורטיים ויישומיים בתחום החינוך והתפתחות הילדים משפיעה על התנהלותן של נשות החינוך במרחב הפרטי.

עוד עלה במחקר הנוכחי כי קיימת התפתחות בהבנה של הגננות והמורים את הורי הילדים בגן ובכיתה. מדבריהם ניתן להסיק בבירור כי לפני היותם הורים, הם נטו פחות להכיל את התלונות מצד ההורים והרגישו עלבון, כעס וצורך לבקר את מעשיהם. ההורות סייעה להפחתת השיפוטיות ולהעצמת היכולת לראות את הדברים גם מזווית הראייה של ההורים, הדואגים לילדם ומתקשים לעיתים לתת אמון. נוסף על כך, מתוך נקודת המבט ההורית שלהם, הם כבר מבינים שההורים אינם אחראים לכל הקשיים של הילדים. הבנה זו באה לידי ביטוי גם בביטחון שהם מרגישים בשיחות האישיות עם הורי התלמידים. ממצאים אלו נמצאים בהלימה עם מסקנותיהם של קאוטרובה ושותפיה (Koutrouba et.al, 2016),

שמצאו כי בעקבות ההורות מורות ומורים שינו את יחסם אל ההורים ותלמידיהם, גילו אמפתיה והבנה וגם גמישות בדרישות האקדמיות שלהם.

בהמשך לממצא זה, ואולי אף כתשובה להשפעת ההוראה על ההורות מזווית נוספת, עלה מדברי המרואיינות והמרואיינים כי הרגישות שפיתחו מתבטאת גם במערכת היחסים שלהם עם הגננות והמורות של ילדיהם. לדבריהם, רגישות זו הביאה אותם להעריך ולגלות הבנה גם כשיש בעיות עם ילדיהם הפרטיים. נמצא כי אנשי חינוך נוטים להזדהות עם המורים והגננות של ילדיהן ולהבין את שיקולי הדעת שלהם מתוך נאמנות (לויאליות) מקצועית (Galili, 2020).

הממצא האחרון במחקר הנוכחי עוסק בהורות ובהוראה בתקופת משבר. מעצם העובדה שהראיונות נערכו בעת משבר הקורונה, השיח על הנושא עלה מתוך ההקשר שאוכלוסיית הארץ והעולם נמצאה בו.

מורות, מורים וגננות התבקשו ללמד את הילדים דרך תוכנת הזום כשהם ובני ביתם חשופים לעיני התלמידים וההורים. נוצרה מציאות חדשה שנפרצו בה קירות הכיתה, טושטשו קירות הבית והספרה הביתית והציבורית התערבבו מעבר לדימוי המקובל. באופן פיזי ובוטה אנשי החינוך נעשו חשופים דרך המצלמה עם לגיטימציה לביקורת על המיומנויות ההוריות וההוראתיות שלהם. אליהו-לוי ורויטר (תשפ"ג) מצאו כי בתקופת משבר הקורונה, לצד הגשר בין שני המרחבים, שפתח ערוץ לחדירת המרחב הלימודי אל המרחב הפרטי ולהפך, נפגעה האינטימיות והייחודיות של כל מרחב.

נוסף על כך, במחקר הנוכחי סיפרו המרואיינות והמרואיינים כי הרגישו כיצד הם נתנו עדיפות לילדים במערכת החינוך ותמרנו עם ילדיהם הפרטיים ולעיתים אף הזניחו את צרכיהם, כדי להישאר נאמנים למקצועיות. טל, טיש וטל (2021) חקרו את נקודת המבט של ההורים בלבד, שהעריכו את תרומת הלמידה מרחוק כבינונית עד טעונת שיפור. כלומר המאמץ הגדול של המורים והגננות, עד כדי הורדת תשומת הלב מהילדים שלהם, לא הוערך במידה מספקת בקרב ההורים.

מחקר זה משלים את התמונה ומציג גם את נקודת המבט של אנשי ונשות החינוך בנוגע ללמידה מרחוק. מדבריהם עולה כי לצד הביקורת של הורים, ובמיוחד עם התארכות הסגרים, הגננות והמורים למדו למתן את הצורך להשאיר את תמונת ביתם סטרילית והושיבו את ילדיהם מול המצלמה גם כשעלו סיטואציות אמיתיות. יש לציין כי בקרב הגננות, אולי בשל טווח הגילים שבו הן עוסקות, הילדים הפרטיים הפכו להיות חלק מהסרטונים ו"שותפים" להוראה מרחוק.

לסיכום: כפל התפקידים של מורים וגננות

אחת השאלות שחברות הצוות דנו בהן לאור ממצאי המחקר היא אופיין של התגובות הרגשיות של המרואיינים והדרכים המעשיות שבהן פתרו את הדילמה של כפל התפקידים. מתוך בחינת הנתונים ניתן לראות כי יש שונות במצבם הרגשי של המורים וכי יש גישות, עמדות ודרכי התמודדות שונות הן בשגרה והן בתנאי משבר.

התגובות הרגשיות באו לידי ביטוי אצל מקצת מהמרואיינים במצוקה ולחץ, רגשות אשם כלפי הילדים שלהם ו/או כלפי התלמידים, קונפליקט בנוגע לזהותם המקצועית או ההורית ומערכת היחסים עם הסביבה המשפחה ומקום העבודה. היו מרואיינים שהגדירו בבירור את העדפותיהם, ואילו בקרב אחרים בלטו ההתלבטות והמצוקה המתלווים לצורך לבחון את עמדותיהם ולפתור את הדילמה.

בהיבט המעשי, מקצת מהמורים והגננות שראינו תיארו את האופן שבו התמודדו עם הקונפליקט – היו שבחרו להעמיד במקום הראשון את המחויבות המקצועית כלפי ההוראה, ואילו אחרים בחרו בראש ובראשונה בהורות ובמחויבות לילדיהם. בשני המקרים תשובותיהם חושפות את ההתלבטויות שלהם בניסיון להסביר את העדפתם.

היו מרואיינים שהציגו דרך אחרת לפתרון הקונפליקט: הם לא דיברו על העדפה ברורה אלא על כך שהם מצאו כי בניית גשר וקשר בין המרכיב האישי והמקצועי, שיתוף והדדיות, תכנון נכון ואיזון בין שני התפקידים ו"הרבה כוחות נפש" המאפשרים להם להתמודד עם כפל התפקידים, בשגרה ולא כל שכן במצבי משבר. נראה כי המורים אשר היטיבו להתמודד הם אלו אשר מודעים לדילמה הטמונה בכפל התפקידים, מודעות אשר מאפשרת להם למצוא פתרונות ולתפקד מתוך שלמות והשלמה ולהוציא את המיטב מכפילות זו. דומה כי אנשי ונשות חינוך אלו השכילו לבנות זהות המורכבת מתפקידם בספרה הביתית והמקצועית ולמצוא את הדרך המיטבית עבורם לתפקד בשני העולמות. מקצתם ראו בשני המרחבים כמשלימים זה את זה ומסייעים להם להיות הורים ואנשי חינוך טובים יותר. אחרים טענו כי הצורך למלא את שני התפקידים חידד את החשיבות שיש לדעתם בשמירה על הגבולות ובהפרדה בין המרחב הביתי למרחב הבית ספרי.

היבט משמעותי נוסף שעלה מתשובותיהם של רבים מהמרואיינים הוא כי עצם העלאת הנושא של כפל התפקידים במסגרת המחקר העמיק את התובנות שלהם. היו שצינו כי הם לא חשבו על כך באופן מודע עד לריאיון; לדבריהם השאלות סייעו להם לחדד את האופן שבו הם מתמודדים עם ההוראה וההורות. היבט זה מחדד את החשיבות בשילוב המודעות למורכבות ולדואליות שיש בתפקידם של אנשי חינוך בלימודי ההכשרה להוראה. בתפקידם של מורים וגננות ישנם היבטים הוריים, ומשום כך חשוב להעמיק בקרב הסטודנטים והסטודנטיות להוראה, הורים ושאינם הורים, את ההכרה בהיבטים אלו

ולחשיבות שיש ברגישות, אמפתיה והכלה, קשר אישי ותומך כלפי תלמידים והוריהם, יחד עם היכולת לשמור על גבולות ומקצועיות. מחקר המשך אפשרי יבחן כיצד השפיעה מלחמת 7 באוקטובר על כפל התפקידים של אנשי ונשות חינוך שהם גם הורים.

מגבלות המחקר

מספר המרואיינים והיותם מורים וגננות רק מבתי ספר ממלכתיים וממלכתיים דתיים הוא מגבלה בכמות ובמגוון האוכלוסייה. במחקר המשך מומלץ להגדיל את מספר המרואיינים ולהרחיב את אוכלוסיית המחקר למגזרים נוספים בחברה הישראלית. מגבלה נוספת היא העובדה שהמחקר התקיים בתקופת הקורונה שאילצה את החוקרות לקיים מקצת מהראיונות בזום ולא פנים אל פנים, ייתכן שהייתה לכך השפעה על חלק מהראיונות.

מסקנות

מחקר זה בחן את הקשר בין התפקיד ההורי לתפקיד ההוראתי של נשות ואנשי החינוך. נמצא כי יש השפעה הדדית בין תפקידים אלו היוצרים מציאות חיים המייחדת אותם. ההקבלה בין המיומנויות והאתגרים שמזמנים התפקידים במרחבים השונים והדומים מובילה את נשות ואנשי החינוך להיות סובלניים ואמפתיים ולהבין טוב יותר את הילדים במערכת החינוך ואת הוריהם. במקביל, עם התפתחותם המקצועית, מתפתחת בהם גם המסוגלות להבין טוב יותר את ילדיהם הפרטיים ואת המורים והגננות של ילדיהם. מסוגלות זאת באה לידי ביטוי בעוצמה גבוהה יותר בזמן משבר הקורונה. בזמן המשבר נוצרה מציאות שטשטשה את הגבולות בין המרחב הפרטי למקצועי והדגישה את הצורך של אנשי ונשות החינוך במיומנויות שיסייעו להם לתפקד במרחב הביתי והציבורי במקביל. לפיכך, השלכה מעשית של מחקר זה עשויה להיות פיתוח קורס במכללות להכשרת מורות, מורים וגננות ובו ידונו בשילוב תפקיד ההורות עם תפקיד ההוראה לשם הבנת האתגר שבשילוב ויתרוניתו. דרך דיונים, סימולציות ותיאורי מקרה, ניתן להרחיב בתודעתם של הסטודנטיות והסטודנטים דרכים לשילוב התפקידים באופן מיטבי.

ביבליוגרפיה

אביטל, ד', רז, ט' וגילת, צ' (2021). שביעות רצון של מנהלים ומורים מבית הספר: שותפות הורים, אווירה בית-ספרית וגורמים תלויי תפקיד. בתוך: יי גילת וע'

טבק (עורכים) ללכת בין הטיפות: אסופת מחקרים על השותפות בין הורים למורים (עמ' 132–162). מכון מופ"ת.

אלבז-לוביץ', פ' (2002). סיפורי מורים: האישי, המקצועי ומה שביניהם. בתוך: מ' צלמאיר ופ' פרי (עורכות). מורות בישראל. מבט פמיניסטי (עמ' 115–134). הקיבוץ המאוחד.

אליהו-לוי, ד' ורויטר, ע' (תשפ"ג). מרחב הלמידה החדש בתקופת הקורונה מפגיש בין הבית לכיתה וחושף פערים בחינוך. חמדעת: ט"ז, 2–36.

גלילי א' (2020). האתגר המגדרי של האישה כאשת חינוך וכאם. חוקרים הגיל הרך, 10, 28–59.

הרצוג, ח' (2002). בפתחו של מבט פמיניסטי על מורות בישראל. בתוך מ' צלמאיר ופ', פרי (עורכות), מורות בישראל: מבט פמיניסטי (עמ' 11–14). הקיבוץ המאוחד. הררי, י' (תש"ז). בין הכרמים, דביר.

טימור צ' (2017). הדואליות בתפיסת הורות והוראה מיטביות בקרב "הורים-מורים". עיונים בחינוך 15–16, 186–214.

טל, ק', טיש, ס' וטל פ' (2021). תפיסות הורים לילדים בגיל הרך ובגיל בית הספר היסודי את הקשר שלהם עם הגננות או המורות ואת דרכי הוראתן בתקופת משבר הקורונה. בתוך: עפרה קורת ודבורה גבעון (עורכות). ימי קורונה: ילדים בגיל הרך בעתות משבר. בר אילן.

כהן, א' (2007). חווית ההורות, יחסים, התמודדויות והתפתחות, אח בע"מ, אוניברסיטה עברית ירושלים.

משרד החינוך (2003) חוזר מנכ"ל בנושא הורם ותלמידים. https://cms.education.gov.il/educationcms/applications/mankal/arc/sd4ak2_3_6.htm

נוי, ב' (2014), של מי הילד הזה? מכון מופ"ת.

סידי, י' ועשת י' (2020). דו"ח מסכם למחקר קצר טווח בנושא חינוך בתקופת הקורונה. לשכת המדען הראשי של משרד החינוך. האוניברסיטה הפתוחה.

- עמית, ח' (2009). לחתור בסירה אחת. הד החינוך, 7, 78–80.
- פישרמן וכן אשר (2021). קונפליקט בית-עבודה ורווחה נפשית בקרב מורות. בתוך: הייעוץ החינוכי, כתב עת של אגודת היועצים החינוכיים בישראל. שאנן – המכללה אקדמית הדתית לחינוך, כ"ג, 272–293.
- קניאל, ס' (2013). אמפתיה בחינוך, חינוך באהבה. מכון מופ"ת.
- קס, א' (2012). לא לפחד מהפחד: תחושת מסוגלות אישית ומקצועית בהזרה. מכון מופ"ת.
- קס, א' ופרידמן, י (2005). בין המשפחה הפרטית למשפחה המקצועית: הבניית תחושת המסוגלות העצמית של מורות. מגמות, מ"ג, 4, 699–728.
- קריספל א', סימון ח', פריש י' (2008). שינוי עמדות מורים בחינוך הרגיל. שאנן י"ג, 1–24.
- רוזנטל, א' (2014). תהליכי למידה: מהתערערויות, הכחשה, עלבון, קנאה וכעס לאבל וצמיחה. בתוך: פ', מור וא' לוריא (עורכים). לגדול בתוך קשר: חינוך פסיכודינמי במרחב בית הספר. גוינט ישראל-אשלים.
- ריטבו, ב', לוק, ע' וברג א' (2018). יחסים, קשר ושותפות חינוכית בין צוותי החינוך לבין הורי התלמידים, מהלכה למעשה. השירות הפסיכולוגי ייעוצי, משרד החינוך.
- שכטמן, צ' ובושריאן, ע' (עורכים) (2015). בין הורים למורים בחינוך העל-יסודי – תמונת מצב והמלצות, היזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית למדעים.
- שץ אופנהיימר, א' (2008). נרטיב, זהות וזהות מקצועית. שבילי מחקר, מכון מופ"ת, 15, 27–33.
- שקדי, א' (2003). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תאוריה ויישום. רמות.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 169-198.
- Cinamon R G & Rich, Y. (2005). Work-family conflict among female teachers. *Teaching and teacher Education*, 21(4), 365-378.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2004.06/009>

- Connelly F.M & Clandinin D. J. (1990). Stories of experience and narrative inquiry. *Educational Researcher*, 19, (5), 2-14.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2004.06/009>
- Fetterman, D.M. (1989). *Ethnography: Step by step*: Sage Publications.
- Galili, I. (2020). Professional challenges to women as educators and as mothers
The Motherhood initiative for research and community involvement,
(MIRCI) 11.173-189.
- Koutrouba, K., Kalantzaki, E., Christopoulos, L. (2016). When teachers become parents: Parenthood influence on Greek teachers' professional lives.
European Journal of Social Sciences Education and Research. 3(3) 20-30.
- Mouton, M. (2020). Using zoom to teach synchronously online, *Technology tools for teaching in higher education' The Practical handbook series*.
- Noddings, N. (1992). *The challenge to care in schools: An alternative approach to education*, Teachers College.
- Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study.
Journal of Organizational Behavior, 25(3), 293-315.
- Seidman, I. (1991). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and social sciences*. Teachers College Press.
- Strauss, A., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage Publications, Inc
- Taubman-Ben-Ari, O., & Ben-Yaakov, O. (2020). Distress and apprehension among new parents during the COVID-19 pandemic: The contribution of personal resources, *American Journal of Orthopsychiatry*, 90 (6), 810-816.
<https://doi.org/10.1037/ort0000497>

Parenthood and Education: The Personal and Professional among Educators

Iris Galili, Nava Dekel, Riki Glazner, Orit Waisel and Dalia Metzger

Abstract

The article presents the qualitative research conducted by Mofet's think tank "Parenthood & Teaching", among teachers and kindergarten teachers who are also parents. The purpose of the research was to examine the connection between the private sphere and the professional one among educators. The members of the think tank interviewed twenty teachers and kindergarten teachers, parents to children up to ten years old. The interviews, which were partly structured, dealt with three themes: The influence that parenthood has on teaching; the influence of teaching on the interviewee's parenthood; and the influence of their role as parents on their relationship with their students' parents. Since most of the interviews were conducted during the COVID crisis, the questions dealt with teaching at regular times as well as during the crisis, when teaching was mainly remote, that is from home. This fact enabled the researchers to evaluate the emotional dilemma existing in the dual role, both in times of routine and during crisis. Therefore, we added a fourth theme which deals with teaching during the COVID period. During that period the separation between the private and public spheres, which exists in routine, was blurred. The research reveals that the parenthood of educators expands their awareness and sensitivity toward their students and their parents. Nonetheless, their profession enhances their capability to understand their private children and their teachers. The research contributes to the idea that the interaction between the private and public spheres is of major importance. It reinforces the argument that the interaction between the spheres turns the school into a familiar arena for the teachers and gives them more confidence. Interviewees said that before the interview they were not aware of the mutual influence between teaching and being a parent. Therefore, the researchers find that the awareness to the various aspects revealed in the research contributes to education in both spheres; thus, teacher education and continuing educational programs must deal with this issue.

Keywords: : Parenthood, Teaching, Private sphere, Public sphere